

CLARINETUL ÎN OPERELE LUI MOZART

Conf. univ. dr. ECATERINA BANCIU
Academia de Muzică „Gheorghe Dima” Cluj-Napoca

Ecaterina BANCIU, muzicolog. Doctor în Muzică – Estetică muzicală (2006), lector universitar (catedra de Dirijat, disciplina *Citire de partituri*). Publicații în: „Lucrări de Muzicologie” Revistele „Muzica”, „Intermezzo” și „Studia Musica”. Volume publicate: *Arhetipuri estetice ale relației ethos-affectus în istoria muzicii* (2006) și *Itinerarii muzicologie: Mozart, Puccini, Toduță, Terényi* (2009).

Istoricul clarinetului nu este complet dezvăluit nici în zilele noastre: forma sa primitivă, de instrument de suflat de tip fluier cu ambușură terminală, prevăzut cu o ancie simplă batantă desprinsă de pe tub (tip idioglot) a fost recent descoperită în Africa (Benin, Ciad, Mali, Volta Superioară, Nigeria) și contrazice vechile teorii cu privire la originea orientală a clarinetului.²⁷ În perioada Vechiului Imperiu al Egiptului antic exista un clarinet dublu sau triplu, o variantă de flaut drept (fluier) din trestie, atestat de un basoreliev din 2700, păstrat în muzeul din Cairo.

Grecii antici au păstrat imaginea unui clarinet istoric în *aulos*-ul cu ancie simplă reprezentat de fresce sau vase pictate, considerat de organologi strămoșul *chalumeau*-ului. Acesta din urmă, supus unor transformări, va evolua în clarinetul european. Cel care deține de drept meritul invenției clarinetului este J. Ch. Denner, constructor german din Nürnberg. În 1690, pe un *chalumeau* prevăzut cu două clape, Denner adaugă o a treia, pe partea superioară, zona cu maximum de vibrații și minimum de viteză a aerului, obținând un nou registru.

Oficial, clarinetul va fi prezentat sub acest nume de constructorul său, Denner, în 1701. Acesta va numi *clarino* timbrul aspru al noului registru, fiind similar cu sunetele în acut ale trompetei sopran. Ulterior, Ivan Müller adaugă 7-8 clape în plus celor 4-5 ale lui Denner, perfecționând instrumentul cu un sistem de inele, iar francezul Buffet, prin aplicarea sistemului Böhm la clarinet, obține o lejeritate în intonarea oricărei tonalități cu diferențieri dinamice.²⁸

Nu se știe cu certitudine când a fost utilizat clarinetul în practica muzicală, adesea fiind notat ca *chalumeau* sau *clarino*, flautistul sau oboistul interpretându-i partida. În

²⁷ Valeriu Bărbuceanu, *Dicționar de instrumente muzicale*, Editura Teora, București 1999, p.60.

²⁸ Wilhelm Demian, *Teoria instrumentelor*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1968, p.111.

formațiile instrumentale bisericesti se utiliza un clarinet mic în locul trompetei, mai potrivit ca timbru.

K. Birsak semnaleză lucrarea lui Valentin Rathgeber (1728) ca fiind cel mai vechi concert bisericesc în care cântă *clarinetto vel lituo* (lituus-corn, trompetă).²⁹ Spre sfârșitul barocului, în muzica improvizatorică de salon, clarinetul va fi preferat trompetei.

În operă, M. A. Ziani (Italia 1704) folosește pentru prima dată clarinetul în *Caio Pompilio*, apoi A. M. Bononcini în *Conquista delle Spagne* (1707). La Hamburg, în 1710, Reinhard Keiser scrie o partitură pentru clarinet în opera *Croesus*, Vivaldi îl utilizează în Italia (1716, *Juditha triumphans*), J. Ph. Rameau în Franța (1749 - *Zoroastre* și 1751 - *Acante et Céphise*), iar în Angia, J. Chr. Bach (1762, *Orione*). O copie târzie (1744-5) a operei *Tamerlano* (1724) de Händel avea partida originală de cornet înlocuită cu clarinete. După un deceniu, Stamitz compune o *Simfonie* cu clarinet și corni de vânătoare (1755), iar J. Haydn scrie un *Trio* din messa *Incarnatus* pentru două clarinete și fagot.

Clarinetul cel mai evoluat pe timpul lui Mozart era considerat cel original din Boemia și în special registrul grav al instrumentului a fost explorat mai des de el decât de ceilalți compozitori. Admirația pentru timbrul acestui instrument reiese din scrisoarea adresată tatălui său, după vizita la Mannheim: „Măcar de-am avea și noi clarinete”, scria el în 1778, cu regret.³⁰

Varianta alto a clarinetului (cunoscut și cu denumirea de *bassethorn* sau *corno di bassetto*), are un istoric asemănător cu al clarinetului însuși. Primul document care consemnează existența clarinetului alto se păstrează La *Oberhaus Museum* din Passau: un *bassethorn* cu inscripția „ANT MITCH MAYRHOFER INVEN. & ELABOR. PASAVII”, instrument realizat de Mayrhofer la Passau în 1760.³¹

Mozart a fost în mod deosebit atras de *bassethorn*³², utilizat de el în special în lucrările masonice; în lucrările pentru trei instrumente scria cheia de violină pentru primele două (efectul sonor fiind de 5↓) și cheia de bas pentru a treia (4↑). *Serenada în Sib* K.361/370a, *Recviemul* K.626 și cele patru nocturne pentru sopran și baritonacompaniate de *bassethorn* utilizează varianta acordată în Fa; *Nocturna* K.437, incompletă de altfel, specifică un *bassethorn* în Sol și două clarinete în La.

²⁹ Valeriu Bărbuceanu, *op.cit.*, p.61.

³⁰ *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, Macmillan Publishers Ltd., London, 1992, vol. 5. p. 906.

³¹ *Idem*, vol. 2, p. 867.

³² Partea I a *Concertului pentru clarinet*, K. 622, a fost scrisă la origine pentru *basset clarinet* (1787, Sol major - K 621b).

Bassethornul este denumit de Samuel Adler în tratatul său de orchestrație ca tenorul clarinetului (scris do-mi³, efect Fa-la²), clarinetul alto fiind considerat cel în Mib (scris mi-mi³, efect Sol-sol²)³³. Termenul *basset* trebuie interpretat ca diminutivul de la bas. Timbrul distinctiv i-a atras denumirea de „seriozitate onctuoasă”. Această calitate este reflectată în operele: *Die Zauberflöte*, (Act II, Sarastro - „O Isis und Osiris”), Requiem, *Agnus Dei*, „Dona eis requiem” (în măsurile 14-17). Izolat, îl vom găsi în secolele următoare la Beethoven doar o dată în *Prometheus* (1800-1801), la Mendelssohn-Bartholdy în două piese concertante pentru clarinet, *bassethorn* și pian (1832-1833), la R. Strauss în operele *Der Rosenkavalier* (1910, actul I, *Introduction*), *Daphne* (1937, la început) și în *Sonatinele pentru suflat* (AV139 și 143) și Stravinski în *Threni* (1957-1958, pentru clarinet alto sau *bassethorn*).³⁴

Deși majoritatea interpretărilor se realizează în zilele noastre cu ajutorul clarinetelor acordate în Sib și La, există tentative de restaurare a partiturilor originale de Mozart cântate de *bassethorn* sau *basset-clarinet*. Acesta din urmă nu se utilizează sau fabrică decât pentru execuția *Concertului* sau a ariei „Non più di fiori” din opera *La Clemenza di Tito*.

Din cele peste două zeci de lucrări scenice păstrate, **opt opere** și **un balet** au în componența orchestrală clarinetul, iar **trei** din acestea și *bassethorn*-ul.

LUCRĂRILE SCENICE MOZARTIENE	GENUL	K.V.	ANUL /LOCUL p.a.	COMPONENȚA ORCHESTREI	CLARINET	CORNO DI BASSETTO
<i>Apollo et Hyacinthus</i>	comedie muzicală mitologică	38	1767 - Salzburg	2Ob., 2Fg., 2Cor., Coarde		
<i>Bastien und Bastienne</i>	singspiel	50	1768 - Viena	2Fl., 2Ob., 2Cor., Timp, Coarde, (2Fg. și Continuo - <i>ad. lib.</i>)		
<i>La finta semplice</i>	opera buffa	51	1768 - Viena	2Fl., 2Ob./2Corni ing., 2Fg., 2Cor./2Cor.da caccia, Timp., Coarde, Continuo		
<i>Mitridate, Rè di Ponto</i>	opera seria	87	1770 - Milano	2Fl., 2Ob., 2Cor., Timp. Coarde, Continuo (2Fg. - <i>ad. lib.</i>)		
<i>Ascanio in Alba</i>	serenadă teatrală	111	1771 - Milano	2Fl., 2Ob., 2Fg., 2Serpenti/2Corni ing., 2Cor., Timp., Coarde, Continuo		
<i>Il sogno di Scipione</i>	serenadă teatrală	126	1772 - Salzburg	2Fl., 2Ob., 2Fg., Cor., Timp., Coarde, Continuo		
<i>Lucio Silla</i>	dramma per musica	135	1772 - Milano	2Fl., 2Ob., 2Fg., 2Cor., Timp., Coarde, Continuo		
<i>La finta giardiniera</i>	opera buffa	196	1775 - München	2Fl., 2Ob., 2Fg., 2Cor., Timp., Coarde		
<i>Il Rè pastore</i>	serenadă pastorală	208	1775 - Salzburg	2Fl., 2Ob./2Corni ing., 2Fg., 4Cor., Timp., Coarde		

³³ Samuel Adler, *The study of orchestration*, Third Edition, W. W. Norton & Company, Inc. New York London, p. 215.

³⁴ *Idem*, p. 216.

LUCRĂRILE SCENICE MOZARTIENE	GENUL	K.V.	ANUL /LOCUL p.a.	COMPONENTA ORCHESTREI	CLARINET	CORNO DI BASSETTO
<i>Les petits riens</i>	muzică de balet	299b	1778 - Paris	2Fl., 2Ob., 2Clar. , 2Fg., 2Cor., 2Cl., Timp., Coarde		
<i>Zaide</i>	singspiel	344	1779 - Salzburg	2Fl., 2Ob., 2Fg., 2Cor., Timp., Coarde		
<i>Thamos</i>	opera seria	342	1779 - Salzburg	2Fl., 2Ob., 2Fg., 2Cor., 2Cl., 3Trb., Timp., Coarde		
<i>Idomeneo Rè di Creta</i>	opera seria	366	1781 - München	2Fl., 2Ob., 2Clar. , 2Fg., 4Cor.(!), 2Cl., 3Trb., Timp., Coarde		
<i>Die Entführung aus dem Serail</i>	singspiel	384	1782 - Viena	Picc., 2Fl., 2Ob., 2Clar. , 2Cor.di bassetto , 2Fg., 2Cor., 2Cl., Timp., Deutsche.Trom., Triang., Piatti, Tamb.Gr., Coarde		
<i>L'oca del Cairo</i>	opera buffa	422	1783 - Salzburg	2Fl., 2Ob., 2Fg., 4Cor., 2Cl., Coarde		
<i>Lo sposo deluso,</i>	opera buffa	430	1783 - Salzburg	2Fl., 2Ob., 2Fg., 4Cor., 2Cl., 3Trb., Timp., Coarde		
<i>Der Schauspieldirektor</i>	singspiel	486	1786 - Viena	2Fl., 2Ob., 2Clar. , 2Fg., 2Cor., 2Cl., Timp., Coarde		
<i>Le nozze di Figaro</i>	opera buffa	492	1786 - Viena	2Fl., 2Ob., 2Clar. , 2Fg., 2Cor., 2Cl., Timp., Coarde		
<i>Don Giovanni</i>	dramma giocoso	527	1787 - Praga	2Fl., 2Ob., 2Clar. , 2Fg., 2Cor., 2Cl., 3Trb., Timp., Coarde		
<i>Così fan tutte</i>	opera buffa	588	1790 - Viena	2Fl., 2Ob., 2Clar. , 2Fg., 2Cor., 2Cl., Timp., Coarde		
<i>Die Zauberflöte</i>	singspiel	620	1791 - Viena	2Fl., 2Ob., 2Clar. , 2Cor.di.bassetto , 2Fg., 2Cor., 2Cl., 3Trb., Timp., Coarde		
<i>La Clemenza di Tito</i>	opera seria	621	1791 - Praga	2Fl., 2Ob., 2Clar. , 2 Cor.di bassetto , 2Fg., 2Cor., 2Cl., Timp., Coarde		

Prima lucrare mozartiană care include clarinetul este muzica baletului *Les petits riens*, reprezentată la Paris în 1778. Operele *Zaide* și *Thamos* (1779), care se succed cronologic, nu conțin clarinet (ceea ce ar putea conduce la concluzia că, probabil la Salzburg nu erau). Marile capodopere ale genului, *Idomeneo* (München, 1781), *Die Entführung aus dem Serail* (Viena, 1782), *Der Schauspieldirektor* și *Le nozze di Figaro* (Viena, 1786), *Don Giovanni* (Praga, 1787), *Così fan tutte* (Viena, 1790), *Die Zauberflöte* (Viena) și *La Clemenza di Tito* (Praga, 1791) au toate două clarinete, trei din cele amintite (*Die Entführung aus dem Serail*, *Die Zauberflöte*, *La Clemenza di Tito*) au și câte două *corno di bassetto*. Excepție fac operele *L'oca del Cairo* și *Lo sposo deluso*, reprezentate la Salzburg (1783), și care, asemenea celor anterioare salzburgheze, nu conțin clarinete respectiv *bassethorni*. Se remarcă și alte inovații în cadrul tiparului orchestral: *corni inglesi* în opera *La finta semplice*, 4 corni (în loc de doi) la

Il Rè pastore, sau 3 tromboane la *Thamos*, acesta din urmă prevestind capodopera finală, *Flautul fermecat*³⁵.

Parcursul partiturilor operelor demonstrează faptul că Mozart a experimentat calitățile noului instrument atât în părțile orchestrale, cât și în cele vocal-instrumentale, rolul acestuia fiind succesiv tematic, armonic sau imitativ în ansamblul lemnelor, în combinație cu alăturile, partida coardelor sau chiar solistic.

În ansamblu poate fi liric, cu un timbru învăluitor, în compania lemnelor și a coardelor sau dramatic, impunător (La Voce - *Idomeneo*), sumbru și amenințător (Commendatore - *Don Giovanni*), sau mistic (Sarastro - *Flautul fermecat*) în combinație cu alăturile și corzile grave. Preocuparea pentru verosimil se reflectă în scrisoarea din 18 ianuarie, 1781 către tatăl său: „Nu credeți că monologul vocii subterane este prea lung? Gândiți-vă bine. - Imaginați-vă scena: vocea trebuie să fie înfricoșătoare, trebuie să pătrundă (în conștiința ascultătorului), să creadă că totul este aievea”.

Dacă în *Răpirea din serai* rolul *bassethorn*-ului este doar coloristic (aria în sol minor a Konstanzei), în *Titus* este tratat ca instrument solistic obligat (*Rondo*-ul Vitelliei din actul II) cu acompaniament orchestral. Prietenia cu Anton Paul Stadler (1753-1812), clarinetist și *bassethorn*ist virtuoz, s-a concretizat în lucrările instrumentale solistice dar și în cele vocal-instrumentale: *Concertul pentru clarinet*, părțile solistice din *Flautul fermecat* și *Requiem*, lucrări compuse în ultimele luni de viață. Mozart îi scria soției aflate la Baden despre succesul lui Stadler în *solo*-urile de clarinet și *bassethorn* de la reprezentația din 30 septembrie³⁶ a operei *Titus*³⁷: „Lui *Stodla* (Oh, minune cehească!) din public, dar și din orchestră i se striga *bravo*; dar m-am și străduit peste poate”, adăuga el în scrisoarea din 7-8 octombrie, 1791.

În *Idomeneo* folosește clarinetul în La, Sib și Do cu precădere în actul III, unde pentru Vocea subterană propune două versiuni: prima - cu 2 corni în Do și 3 tromboni și a doua - cu 2 clarinete în Sib, 2 fagoturi și 2 corni în Do.

OPERA	COMPONENTA ORCHESTREI OPEREI	ACT	SCENA	NR.	PERSONAJ, ARIE, ANSAMBLU	COMPONENTA ORCHESTRALĂ A NUMĂRULUI
<i>IDOMENEO RÈ DI CRETA opera seria</i>	2Fl., 2Ob., 2Clar., 2Fg.,	I	II	2	Ouverture Allegro (Re) Clarinetul are rol tematic în ansamblu și armonic, Clar. I-tema, II acomp.(în formație)	2Fl, 2Ob., 2 Clar. în La , 2Fg., 2Corni în Re, 2Cl. în Re, Timp. în Re și La, Coarde

³⁵ *Imnul către Soare* amintește de finalul coral al *Flautului fermecat*.

³⁶ Premiera fusese în 6 ale lunii.

³⁷ simultan cu premiera *Flautului fermecat*.

OPERA	COMPONENTA ORCHESTREI OPEREI	ACT	SCENA	NR.	PERSONAJ, ARIE, ANSAMBLU	COMPONENTA ORCHESTRALĂ A NUMĂRULUI			
KV 366 1781 - München	4Cor., 2Cl., 3Trb., Timp.				Idamante: <i>Non ho colpa</i> (Sib)	2Ob, 2 Clar. în Sib , 2Fg., 2Corni în Sib alto, Coarde, continuo (cembalo, vlc)			
					VIII	6	Idamante: <i>Il padre adorato</i> (Do)	2Fl., 2 Ob., 2 Clar. în Do , 2Fg., 2Corni în Do, Clarino în Do, Coarde	
					II	I	10c	Idamante Rondo: <i>Non temer, amato bene</i> (Sib)	2 Clar. în Sib , 2Fg., 2Corni în Sib basso, vl.solo Coarde
						XIV		Marcia (Do)	2Fl., 2 Ob., 2 Clar. în Do , 2Fg., 2Corni în Do, Clarino în Do, Coarde
						XV		Elettra	2Fl., 2 Ob., 2 Clar. în La , 2Fg., 2Corni în Mib, Coarde
					III	I	19	Ilia: <i>Zefiretti lusinghieri</i> (Mi)	2Fl., 2 Ob., 2 Clar. în La , 2Fg., 2Corni în Mi, Coarde
						III	21	Ilia, Elettra, Idamante, Idomeneo: <i>Andrò raminga e sola</i> (Mib)	2Fl., 2 Ob., 2 Clar. în Sib , 2Fg., 2Corni în Mib, Coarde
						IX	28a 28b	La Voce: <i>Idomeneo cessi esser re</i> (do)	2Corni în Do, 3 Trb. , sau 2 Clar. în Sib , 2Fg., 2Corni în Do
						Ultima	30	Idamante, Idomeneo Ilia, Arbace, Popolo Scena ultima, Recitativo: <i>Popoli, a voi l'ultima legge</i>	2 Clar. în Sib , 2Fg., 2Corni în Mib

În *Idomeneo* folosește clarinetul în La, Sib; cele în Sib și Do - cu precădere în actul III, unde pentru Vocea subterană propune două versiuni: prima - cu 2 corni în Do și 3 tromboni și a doua - cu 2 clarinete în Sib, 2 fagoturi și 2 corni în Do.

În *Răpirea din serai* clarinetul are rol solistic chiar în uvertură, dar nu cântă de loc în final (!). Doar personajele principale sunt acompaniate în arii de clarinet: Belmonte în 3 arii la care se adaugă și două duete cu Konstanze (acompaniate de clarinete). Aceasta va avea două arii cu clarinet și una cu *bassethorni*. La celelalte personaje, clarinetul apare o dată în duetul Pedrillo-Osmin, respectiv aria lui Osmin, spre finalul operei.

OPERA	COMPONENTA ORCHESTREI OPEREI	ACT	SCENA	NR.	PERSONAJ, ARIE, ANSAMBLU	COMPONENTA ORCHESTRALĂ A NUMĂRULUI
DIE ENTFÜHRUNG AUS DEM SERAIL <i>singspiel</i> KV 384 1782 - Viena	Picc., 2Fl., 2Ob., 2 Clar. , 2 Cor.di.b. , 2Fg., 2Cor.,	I	I	1	Uvertura Presto (Do). Andante (do) Presto (Do) [Clar. - rol solistic în Presto , măs. 15-22]	Picc., 2Fl., 2Ob., 2 Clar. în Do, 2Fg, 2Cor. în Do, 2Cl. în Do, Timp. în Do-Sol, Triang., Piatti, Tamburo Grande, Coarde
					Belmonte: <i>Hier soll ich dich denn sehen, Konstanze</i> (Do)	2 Clar. în Do, 2Fg, 2Cor. în Do, Coarde

OPERA	COMPONENTA ORCHESTREI OPEREI	ACT	SCENA	NR.	PERSONAJ, ARIE, ANSAMBLU	COMPONENTA ORCHESTRALĂ A NUMĂRULUI
	2Cl., Timp., Deutsche.Trom., Triang., Piatti, Tamb.Gr., Coarde		VI	5b	Chor der Janitscharen: <i>Singt dem grossen Bassa Lieder</i> (Do)	Picc.în Sol, 2Fl., 2Ob., 2Clar.în Do, 2Fg, 2Cor.în Do, Timp.în Do-Sol, Triang., Piatti, Tamburo Grande, Coarde
			VII	6	Konstanze: <i>Ach ich liebte, war so glücklich</i> (Sib) În Allegro [Clar. rol soliste; I-tema., II -figuratie]	2 Ob., 2 Clar.în Sib , 2Fg., 2Corni în Sib alto, Coarde
			X	7	Belmonte, Pedrillo, Osmin Terzett: <i>Marsch, marsch, marsch! trollt euch fort!</i> (do)	2Ob., 2 Clar. în Do, 2Fg, 2Cor.în Do, 2Cl.în Do, Timp.în Do-Sol, Triang., Piatti,Tamburo Grande, Coarde
		II	II	10	Konstanze: <i>AriaTraurigkeit ward mir zum Lose</i> (sol) [Corno di b.1 - rol solistic]	2Fl., 2Ob., 2 Corni di bassetto în Fa , 2Fg., 2Corni în Sib alto, Coarde
			III	11	Konstanze: <i>Martern aller Arten</i> (Do)	2 Clar. în Do, 2Fg, 2Cor.în Do, 2Cl.în Do, Timp.în Do-Sol, Coarde
			VIII	14	Pedrillo, Osmin: <i>Vivat Bacchus! Bacchus lebe!</i> (Do)	Picc.în Sol, 2Fl., 2Ob., 2 Clar. în Do, 2Fg, 2Cor.în Do, Timp.în Do-Sol, Triang., Piatti, Tamburo Grande, Coarde
			IX	15	Belmonte: <i>Aria Wenn der Tränen Fliessen</i> (Sib)	2 Ob., 2 Clar.în Sib , 2Fg., 2Corni în Sib alto, Coarde
		III	III	17	Belmonte: <i>Aria Ich bane ganz auf deine Stärke, vertrau, o Liebe! deiner Macht!</i> (Mib)	2Fl., 2 Clar. în Sib , 2Fg., 2Corni în Sib alto, Coarde
			V	19	Osmin: <i>Aria O, wie willich triumphieren</i> (Re)	Picc. în Sol, 2Fl., 2Ob., 2 Clar. în La, 2Fg, 2Cor.în Re, Timp.în Do-Sol, Triang., Piatti, Tamburo Grande, Coarde
			VII	20	Belmonte, Konstanze Duetto: <i>Meinetwegen sollst du sterben!</i> (Sib)	2 Clar. în Sib , 2Fg., 2Corni în Sib alto, Coarde
			IX	21 a,b	Soliști, cor: [În final nu apare clarinetul!]	Picc., 2Fl., 2Ob., 2 Clar. în Do, 2Fg, 2Cor.în Do, 2Cl.în Do, Timp.în Do-Sol, Triang., Piatti, Tamburo Grande, Coarde

Ideea unei *komische Oper* (subiectul operei *Directorul de teatru*) i-a fost sugerată de împăratul Joseph al II-lea, libretul fiind scris de tânărul Stephanie, autorul textului de la *Răpirea din serai*.

OPERA	COMPONENTA ORCHESTREI OPEREI	ACT	SCENA	NR.	PERSONAJ, ARIE, ANSAMBLU	COMPONENTA ORCHESTRALĂ A NUMĂRULUI
DER SCHAUSPIEL-DIREKTOR <i>singspiel</i> KV486 1786 – Viena	2Fl., 2Ob., 2Clar. , 2Fg., 2Cor., 2Cl., Timp., Coarde	I			<i>Ouverture: Presto (Do)</i>	2Fl., 2Ob. , 2Clar. în Do , 2Fg., 2Corni în Sol, Cl. în Do, Timp. în Do-Sol, Coarde
			IX	3	Madame Herz, Mademoiselle Silberklang, Monsieur Vogelsang Clarinetul are rol tematic, armonic, bas Alberti	ObI., Ob.II, 2Clar. în Sib , 2Fg., 2Corni în Sib, Coarde
					<i>Schlussgesang: Allegro</i> Clarinetul are rol tematic imitativ (măs. 18-23)	2Ob., 2Clar. în Do , 2Fg., 2Corni în Do, 2 Cl. în Do, Timp. în Do-Sol, Coarde

Deși proporțiile operei sunt reduse la un singur act și patru personaje, umorul spontan dovedește o excelentă disponibilitate a autorului pentru limbajul *buffo*. Compus după cele șase cvartete haydnie, scriitura contrapunctică a vocilor se regăsește și în partida clarinetelor (în final, măsurile 18-23).

Nunta lui Figaro începe și se termină cu o partitură care conține clarinete. Pe parcursul operei, instrumentul apare în a doua parte a fiecărui act. Ambele arii ale lui Cherubino au clarinet, iar în aria contesei îndeplinește și un rol solistic.

OPERA	COMPONENTA ORCHESTREI OPEREI	ACT	SCENA	NR.	PERSONAJ, ARIE, ANSAMBLU	COMPONENTA ORCHESTRALĂ A NUMĂRULUI
LE NOZZE DI FIGARO <i>opera buffa</i> KV 492 1786 – Viena	2Fl., 2Ob., 2Clar. , 2Fg., 2Cor., 2Cl., Timp., Coarde				<i>Sinfonia Presto (Re)</i>	2Fl, 2Ob., 2Clar. în La , 2Fg., 2Corni în Re, 2Cl. în Re, Timp. în Re și La, Coarde
		I	V	6	Cherubino: Aria <i>Non so più cosa son, cosa faccio</i> (Mib)	2Clar. în Sib , 2Fg., 2Corni în Mib, Coarde
			VI-VII	7	Susanna, Basilio, Il Conte: Terzetto <i>Cosa sento! tosto andate</i>	2Ob, 2Cl. în Sib , 2Fg., 2Corni în Sib alto, Coarde
		II	I	11	Contessa: Cavatina <i>Porgi amor qualche ristoro</i> (Mib) [Clar. - rol armonic, tematic și solistic]	2Clar. în Sib , 2Fg., 2Corni în Mib, Coarde
			II	12	Cherubino: Arietta <i>Voi che sapete che cosa è amor</i>	1Fl., 1Ob., 1Clar. în Sib, 1Fg., 2Corni în Mib, Coarde (formație redusă-dolce)
		VI-VIII X-XI	16	La Contessa, Il Conte: Finale <i>Esci omai garzon malnato</i>	2Clar. în Sib , 2Fg., 2Corni în Mib, Timp. în Mib-Sib, Coarde	
III ³⁸	XI-XIV	23	Finale, Marcia Susanna, La Contessa, Il Conte, Figaro <i>Ecco la marcia, andiamo</i>	2Fl, 2Ob., 2Clar. în Do , 2Fg., 2Corni în Do, 2Cl. în Do, Timpani în Do-Sol, Coarde		

³⁸ Clarinetul apare abia la final, în actul III.

OPERA	COMPONENTA ORCHESTREI OPEREI	ACT	SCENA	NR.	PERSONAJ, ARIE, ANSAMBLU	COMPONENTA ORCHESTRALĂ A NUMĂRULUI
		IV	VII	26	Basilio: Aria In quegl'anni, in cui val poco	2Ob., 2Cl. în Sib, 2Fg., 2Corni în Sib, alto, Coarde
	VIII		27	Figaro <i>Aprite un po' quegl'occhi</i> (Mib) [Clar. - rol dramatic]	2Clar. în Sib, 2Fg., 2Corni în Mib, 2Cl. în Mib, Coarde	
	XIII și XV		29	Susanna, La Contessa, Barbarina, Cherubino, Marcellina, Basilio, Il Conte, Antonio, Figaro: <i>Pian pianin le andrò più presso</i>	2Ob., 2Cl. în Sib, 2Fg., 2Corni în Sib alto, Coarde	

Cantabilitatea clarinetului, acompaniat de viorile în pizzicato creează impresia unei serenade și pregătește atmosfera versurilor de dragoste ale pajului Cherubino. Momentul liric calmează agitația doamnelor (Contesa și Susanna) survenită în urma planurilor vindicative ale lui Figaro.

Ex. 1. *Nunta lui Figaro - Cherubino: Voi che sapete* (actul II, scena II)

N° 12 Arietta

Andante ²⁾

Flauto

Oboe

Clarinetto in Sib

Fagotto

Corno I, II in Mib/E

Violino I

Violino II

Viola

CHERUBINO

Violoncello e Basso

[La SUSANNA fa il ritornello sul chitarrino.]

Don Giovanni prilejuiește folosirea clarinetului în arii diferite ca factură: în actul I aria exuberantă a lui Don Giovanni (singura), *Fin ch'han dal vino* - cu rol armonic și tematic dar și solistic în ariile dramatice ale Donnei Elvira (*Mi tradi quell'alma ingrata*) și Donnei Anna (*Non mi dir, bell'idol mio*) din actul II.

OPERA	COMPONENTA ORCHESTREI OPEREI	ACT	SCENA	NR.	PERSONAJ, ARIE, ANSAMBLU	COMPONENTA ORCHESTRALĂ A NUMĂRULUI
DON GIOVANNI <i>dramma giocoso</i> KV 527 1787 - Praga	2Fl., 2Ob., 2Clar., 2Fg., 2Cor., 2Cl., 3Trb., Timp., Coarde				Ouvertura: Andante. Allegro molto (re)	2Fl., 2Ob., 2Clar. în La, 2Fg., 2Corni în La, 2Cl. în La, Timp. în Re-La, Coarde
		I	XV	11	Don Giovanni <i>Fin ch'han dal vino</i> (Sib)	2Fl., 2Ob., 2Clar. în Sib, 2Fg., 2Corni în Sib, Coarde
		II	II	15	Donna Elvira, Leporello, Don Giovanni Terzetto: <i>Ah taci, ingiusto core</i> (La)	2Fl., 2Ob., 2Clar. în La 2Fg., 2Corni în A, Coarde
			VI	18	Zerlina: <i>Vedrai, carino</i> (Do)	2Fl., 2Clar. în Do, 2Fg., 2Corni în Do, Coarde
			X	19	Donna Anna, Donna Elvira, Zerlina, Don Ottavio, Leporello, Masetto Sestetto: <i>Sola in bujo loco</i> (Mib)	2Fl., 2Ob., 2Clar. în Sib, 2Fg., 2Corni în Mib, 2Cl. în Re, Timpani în Re-La, Coarde
			X	21	Don Ottavio <i>Il mio tesoro intanto</i> (Sib)	2Clar. în Sib, 2Fg., 2Corni în Sib, Coarde
			Xd	21b	Donna Elvira: <i>Mi tradi quell'alma ingrata</i> (Mib) [Clar. - rol solistic (dublata de Fg.) dramatic]	1Fl., 1Clar. în Sib, 1Fg., 2Corni în Mib, Coarde (formație redusă, vezi <i>Nunta</i>)
		XI	22	Commendatore (Don Giovanni, Leporello) Adagio: <i>Di ridar finirai pria dall'aurora</i> (la)	2Ob., 2Clar. în Sib, 2Fg., 3Trb., Coarde	

		XII	23	Donna Anna <i>Non mi dir, bell'idol mio</i> (Fa) <i>dolce</i> [Clar. - rol solistic]	1Fl., 2Clar. în Do, 2Fg., 2Corni în Fa, Coarde
		XIII	24	Finale Donna Anna, Zerlina, Don Giovanni, II Commandatore, Leporello, Masetto, Coro	2Fl., 2Ob., 2Clar. în La (Sib), 2Fg., 2Cor. în Re, 2Cl. în Re, 3Trb., Timp în Re-La, Coarde

Aria lui Don Ottavio (*Il mio tesoro intanto*) din actul II începe cu un pasaj liric al clarinetului, lăsând locul solistic coardelor când tonul eroului devine pătimaș. Și de această dată (ca în exemplul precedent din *Nunta lui Figaro*) timbrul cald al clarinetului, urmat de cuvintele pline de compasiune ale personajului pozitiv, Don Ottavio, contrastează cu indignarea generală, provocată de noile fărădelegi ale lui Don Giovanni. Personajele operei, indiferent de statutul lor social se vor coaliza împotriva seniorului desfrânat. Tonul împăciuitoare al clarinetului, devine chiar zeflemitor prin ritmul punctat al contrapunctului melodic, atunci când Don Ottavio devine prea patetic în jurămintele sale de răzbunare.

Ex. 2. *Don Giovanni* - Don Ottavio, aria *Il mio tesoro intanto* (actul II, scena X)

Nº 21. Aria

Andante grazioso

Clarineti in B
2 Fagotti
2 Corni [in B]
Violino I
Violino II
Viola
Don Ottavio
Violoncello
Contrabasso

Clar. in B

Fag.

I

Viol. II

Viola

D.O. Don Ottavio
 Fol- get der Hei- ße - lieb - ten und sagt_ ihr, was Trost_ ihr_ brin - gen
 Il mio fe - so - ro in - fan - to an - da - te, an - da - te a - con - so -

Vc.

Cb.

Clar. in B

Fag.

Cor in B

I

Viol. II

Viola

D.O.
 kann, trocknet ihr Aug von Trä - nen und nehmt euch ih - rer an, o trö - stet die
 lar, e dei bel ci-gi-to sì pian - to cer - ca - te - dia - sciu - gar, cer - ca - te, cer -

Vc.

Cb.

Subiectul operei *Così fan tutte* se bazează pe un fapt real (sau o anecdotă), fiind oferit de Joseph al II-lea, același suveran care a propus și tema *Directorului de teatru*. Opera a fost judecată aspru din cauza libretului imoral de Beethoven și Wagner, deși tema infidelității, a farselor, a travestiurilor erau trăsăturile tipice ale *Commediei dell'arte*, de la *Mătrăguna* lui Machiavelli, la Shakespeare, Molière, Goldoni și Beaumarchais, autorul lui Figaro. Wagner afirma că „pe libretul plat și insignifiant al operei *Così fan tutte*... Mozart nu a mai putut compune o muzică la fel cu a lui Figaro...”³⁹

³⁹ A. Schurig, *W. A. Mozart*, Leipzig, 1913, p. 214, cit. de János.Liebner, *Mozart a szinpadon* („Mozart pe scenă”), Zeneműkiadó Vállalat Budapest, 1961, p. 137.

De atunci muzica plină de spirit a lui Mozart, ingeniozitatea conturării caracterelor și noutatea momentelor de ansamblu (preponderente) ale operei au transformat-o într-una din lucrările predilecte ale publicului. Clarinetul va avea un rol din ce în ce mai important în acompanierea formațiilor, cele solistice apărând abia spre sfârșitul actelor I și II.

Mozart va utiliza clarinetul în alternanță cu oboiul⁴⁰, în sextetul *Alla bella Despinetta* (actul I), într-un dialog tematic oboi-clarinet. **Flautul va apărea în compania clarinetului în momentele extreme ale actelor, (uvertură, finaluri de acte) și în paginile lirice (celebrul Terzettino *Soave sia il vento* din actul I și rondoul lui Fiordiligi *Per pieta, ben mio, perdona*, din actul II).**

OPERA	COMPONENTA ORCHESTREI OPEREI	ACT	SCENA	NR.	PERSONAJ, ARIE, ANSAMBLU	COMPONENTA ORCHESTRALĂ A NUMĂRULUI
<i>COSÌ FAN TUTTE</i> <i>opera buffa</i> KV 588 1790 - Viena	2Fl., 2Ob., 2Clar. , 2Fg., 2Cor., 2Cl., Timp., Coarde	I			Ouvertura: Andante. Presto (Do)	2Fl., 2 Ob. , 2Clar. în Do , 2Fg., 2Corni în Sol, Cl. în Do, Timp. în Do-Sol, Coarde
			II	4	Fiordiligi, Dorabella Duetto (La)	2Clar. în La , 2Fg., 2 Corni în La, Coarde
			IV	6	Fiordiligi, Dorabella, Ferrando, Guglielmo Don Alfonso	2Clar. în Sib , 2Fg., 2Corni în Mib, Coarde
			IV	7	Ferrando, Guglielmo Duetтино: <i>Al fato dan legge</i> (Sib)	2Clar. în Sib , 2Fg., 2Corni în Sib basso, Coarde, continuo
			V	8a	Fiordiligi, Dorabella, Ferrando, Guglielmo Don Alfonso <i>Di scrivemi ogni giorno</i> (Fa)	2Clar. în Do , 2Fg., Coarde, continuo
			VI	10	Fiordiligi, Dorabella Don Alfonso :Terzettino <i>Soave sia il vento</i> [Clar. - linie melodică distinctă]	2Fl, 2Clar. în La , 2Fg., 2 Corni în Mi, Coarde, continuo
			VIII- IX	11	Dorabella: Aria <i>Smanie implacabili</i>	2Fl, 2Clar. în Sib , 2Fg., 2 Corni în Mib, Coarde
			XI	13	Sestetto <i>Alla bella Despinetta</i> [Dialog tematic Ob-Cl.]	2Ob., 2Clar. în Do , 2Fg., 2Cl. în Do, Timp. în Do-Sol, Coarde
			XI	14	Fiordiligi: Aria <i>Come scoglio immoto resta</i>	2Clar. în Sib , 2Fg., 2Cl. în Sib, Coarde
			XII	17	Ferrando: <i>Un'aura amorosa</i>	2Clar. în La , 2Fg., 2 Corni în La, Coarde, continuo
		XIV- XVI		Finale <i>Ah che tutte in un momento</i> [Cl. I solo - mäs. 546-558]	2Fl., 2Ob., 2Clar. în La , 2Fg., 2 Corni în Re, Cl. în Re, Timp. în Re- La, Coarde	
		II	IV	21	Ferrando, Guglielmo, Cor Duette con coro <i>Secondate, aurette amiche</i> (Mib) [Clar. - rol tematic, devine personaj]	2Fl, 2Clar. în Sib , 2Fg., 2 Corni în Mib, Coarde
			V	23	Despina, Ferrando, Guglielmo, Don Alfonso: <i>La mano a me date</i> (Do)	2Clar. în Do , 2Fg., 2 Corni în Fa, Coarde
	VII	24	Ferrando: <i>Ah lo veggio, quell'anima bella</i> (Sb)	2Clar. în Sib , 2Fg., 2Cl. în Sib ⁴¹ , Coarde		

⁴⁰ Oboiul apare foarte rar împreună cu clarinetul.

⁴¹ În această operă Mozart preferă *clarino*-ul cornului.

OPERA	COMPONENTA ORCHESTREI OPEREI	ACT	SCENA	NR.	PERSONAJ, ARIE, ANSAMBLU	COMPONENTA ORCHESTRALA A NUMARULUI
			IX	25	Fiordiligi Rondo: <i>Per pieta, ben mio, perdona</i>	2Fl., 2Clar. în Si, 2Fg., 2 Corni în Mi, Coarde
			IX	27	Ferrando: <i>Cavatina Tradito, chernito (do)</i>	2Ob., 2Clar. în Sib, 2Fg., 2 Corni în Do, Coarde
			IX	28	Dorabella: <i>E amore un ladroncello</i>	1Fl.solo, 2Ob., 2Clar. în Sib, 2Fg., 2 Corni în Do, Coarde
			XV	31	Finale <i>Fate presto, o cari amici (Do)</i>	2Fl., 2 Ob., 2Clar. în Do, 2Fg., 2Corni în Do, Cl.în Do, Timp. în Do-Sol, Coarde

Duetul cu cor *Secondate, aurette amiche* din actul II readuce timbrul pastoral al clarinetului, iar decorul idilic al scenei se amplifică prin ineditul serenadei sextetului de suflători (câte două clarinete, fagoturi și corni), clarinetele fiind investite cu rolul tematic. Ampla introducere instrumentală (37 de măsuri), în sonorități suave, pregătesc duetul seducător al tinerilor Ferrando și Guglielmo.

Partida clarinetelor nu mai are caracterul liniștitor al exemplurilor precedente; scriitura, puternic individualizată primește noi registre iar diminuarea ritmică îi conferă un caracter de virtuozitate care contrastează cu timiditatea eroilor. Ritornelul coral va fi secundat de apariția flautelor alături de sextetul anterior (clarinete, fagoturi și corni), momentul fiind realizat cu economie de mijloace, dar cu efect maxim.

Ex. 3. *Così fan tutte* - Duetto con coro *Secondate, aurette amiche* (actul II, scena IV, Nr. 21)

The image shows a musical score for the duet 'Secondate, aurette amiche' from the opera 'Così fan tutte'. The score is written for Clarinet (in Sib), Bassoon, Chorus (in Mi), Ferrando, and Guglielmo. The lyrics are: 'Se - con - da - te, au - ret - te a - mi - che, se - con - da - te i miei - de - si - ri;'. The score includes a 38-measure instrumental introduction for the clarinet and bassoon, followed by the vocal entries for Ferrando and Guglielmo. The chorus part is also visible.

46

Clar. (in Sib)

Fag. a 2

Cor. (in Mib) a 2

Ferr.

Gugl.

e por - ta - te i miei so - spi - ri al - la de - a di que - sto cor., di

que - - sto cor. Voi che u - di - ste mil - - le vol - te il te -

que - - sto cor. Voi che u - di - ste mil - - le vol - te il te -

Sarastro, în *Flautul fermecat* - arie cu cor „*O Isis und Osiris*” (actul II) le face cunoscut preoților templului său că Tamino a apărut în fața lui Isis și Osiris pentru a se supune marilor încercări. Acestea îl vor face demn de cei aleși și de Pamina. Zeii au hărăzit-o lui Tamino iar Sarastro a răpit-o din împărăția Reginei nopții (mama Paminei) pentru a-i salva sufletul pur și pentru a o pregăti pentru căsătoria cu tânărul prinț.

OPERA	COMPONENTA ORCHESTREI OPEREI	ACT	SCENA	NR.	PERSONAJ, ARIE, ANSAMBLU	COMPONENTA ORCHESTRALĂ A NUMĂRULUI
DIE ZAUBERFLÖTE <i>singspiel</i> KV 620 1791 - Viena	2Fl., 2Ob., 2Clar. , 2Cor.di.b. , 2Fg., 2Cor., 2Cl., 3Trb., Timp., Coarde	I			Ouverture Adagio. Allegro (Mib)	2Fl., 2 Ob., 2Clar. în Sib , 2Fg., 2Corni în Mib, Cl.în Mib, 3Trb. ⁴² , Timp. în Mib- Sib, Coarde
			I	1	Drei Damen, Tamino Introduction <i>Zu Hilfe! zu Hilfe! sonst bin ich verloen</i> (do)	2Fl., 2Ob., 2Clar. în Sib , 2Fg., 2Corni în Mib, 2Clarino în Mib, Timp.în Mib-Sib, Coarde
			IV	3	Tamino: <i>Dies Bildnis ist bezaubernd schön</i> (Mib)	2Clar. în Sib , 2Fg., 2Corni în Mib, Coarde
			VIII	5	Drei Damen, Tamino, Papageno: Quintetto: <i>Hm! hm! hm!</i> (Sib)	2Clar. în Sib , ⁴³ 2Fg., Vioara I,II
			XIV	7	Pamina, Papageno: Duetto: <i>Bei Männern, welche Liebe fühlen</i> (Mib)	2Clar. în Sib , 2Fg., 2Corni în Mib, Coarde
			XV- XIX	8	Finale: <i>Zum Ziele führt dich diese Bahn</i> Larghetto: <i>Herr, ich bin zwar Verbrecherin!</i> Pamina Drei Knaben, Tamino, Monostatos, Sarastro [Erster] Priester, Papageno, Chor (Do, Fa)	2Fl., 2Ob., 2Clar. în Do , 2Corno di Bassetto în Fa ⁴⁴ , 2Fg., 2Corni în Sol, 2Clarino în Do, 3Trb. , Timpani în Mib-Sib Coarde
		II	I	9	Marcia	Flauto, 2Corno di Bassetto în Fa , 2Fg., 2Corni în Fa, 2Clarino în Do, 3Trb. , Timpani în Mib-Sib, Coarde
		I	10	Sarastro, Chor: Tenore I,II Basso I,II Aria con coro: O Isis und Osiris (Fa)	2Corno di Bassetto în Fa , 2Fg., Trombone alto, tenore și basso, 2Viola, Violoncello ⁴⁵	
		III	11	Zweiter Priester, Sprecher Duetto: <i>Bewahret euch vor Weibertücken</i> (Do)	2Fl., 2Ob., 2Clar. în Do , 2Fg., 2Corni în Do, Cl.în Do., 3Trb. , Timpani în Do- Sol, Coarde	
		VII	13	Monostatos Aria: <i>Alles Fühlt der Liebe Freuden</i> (Do)	Flauto piccolo, Flauto, 2Clar. în Do , 2Fg., Coarde	
		XXVI- XXX	21	Königin der Nacht, Pamina, Papagena, Drei Knaben, Drei Damen, Tamino, Monostatos, Erster und zweiter geharnischter Mann, Sarastro, Papageno, Chor Finale: <i>Bald prangt, den Morgen zu verkünden</i> (do)	2Fl., 2Ob., 2Clar. în Sib ⁴⁶ , 2Fg., 2Corni în Mib, Clarino I,II în Do, 3Trb., Timpani în Do și Sol, <i>Stromento d'acciaio</i> (<i>Glockenspiel</i>), Coarde	

⁴² Orchestra *Requiem*-ului: Corno di Bassetto I,II în Fa, fagot I,II, clarino I,II în Re, timpani în Re-La, trombone alto, tenore și basso, coarde, cor mixt la patru voci (sopran, alt, tenor și bas), orgă.

⁴³ Cvintetul începe **cu Oboi I,II**, Fg.I,II, **Vioara I,II** în acompaniament, dar de la Andante, măsura 214, **Clar.I,II în Sib** vor înlocui Ob. I,II.

⁴⁴ Corno di Bassetto I,II în Fa nu apare împreună cu clarinetul, ci îl va înlocui pe acesta în Larghetto, începând cu măs. 395, până la capăt (măs.586). Mai mult, actul II va păstra încă două numere, 9 și 10 Corno di Bassetto, abia în numărul 11 revenind la clarinet.

⁴⁵ Registrul mediu și grav - referire la masoni?

⁴⁶ Clarinetul are rol solistic, împreună cu fagotul și cornii.

Invocarea zeilor este surprinsă în această arie, solemnitatea momentului fiind sugerat de o orchestrare în sonorități grave caracteristică marilor misse: două *corni di bassetto*, fagoturi, trei tromboane (alto, tenor și bas) viola *în divisi*, violoncele și un cor de bărbați (tenor și bași), un adevărat ceremonial sacerdotal. În contrast, clarinetul va fi folosit în continuare în ariile lirice (Tamino) sau pline de spirit (Monostatos) și în ansambluri.

Ex. 4. *Flautul fermecat* - Arie mit Chor *O Isis und Osiris* (actul II, scena I, nr.10)

Nº 10 Aria con coro
Adagio

Corno di Bassetto I, II
in F# / F

Fagotto I, II

Trombone alto

Trombone tenore

Trombone basso

Viola I

Viola II

SARASTRO
O Isis und Osiris, schenket der Weisheit

Coro
{ *Tenore I, II*
Basso I, II

Violoncello

10

Coro di B.
(in Fa)

Fag.

Trbn. alto

Trbn. ten.

Trbn. basso

Va. I

Va. II

Sar.
Geist dem neuen Paar! Die ihr der Wandrer Schritte lenket, stärkt mit Geduld sie in Ge-

Vc.

La Clemenza di Tito a fost adesea supusă criticii, considerată opera scrisă în grabă, sub tensiune de Mozart, epuizat și chinuit de boală. Libretul lui Metastasio a fost modificat conform dorinței compozitorului în favoarea formațiilor, numărul ariilor fiind mult redus. Cu toate acestea i s-a reproșat operei forma demodată și lipsa impulsului dramatic. Intriga nu a fost niciodată punctul forte al *operei seria*, ea fiind cadrul ideal pentru o acțiune demnă unei muzici nobile și servind virtuozității vocale îndrăgită și așteptată de spectatorul aristocrat.

OPERA	COMPONENTA ORCHESTREI OPEREI	ACT	SCENA	NR.	PERSONAJ, ARIE, ANSAMBLU	COMPONENTA ORCHESTRALĂ A NUMĂRULUI
LA CLEMENZA DI TITO <i>opera seria</i> KV 620 1791 - Praga	2Fl., 2Ob., 2Clar., 2Corni di bassetto 2Fg., 2Cor., 2Cl.,	I			Overture Allegro (Do)	2Fl., 2 Ob., 2Clar. în Sib, 2Fg., 2Corni în Do, 2Cl. în Do, Timp. în Do-Sol, Coarde
			IV	4	Marcia (Mib)	2Fl., 2 Ob., 2Clar. în Sib, 2Fg., 2Corni în Mib, 2Cl. în Mib, Timp. în Mib-Sib, Coarde
			IV	5	Coro (Mib)	2Fl., 2Clar. în Sib, 2Fg., 2Corni în Mib, 2Cl. în Mib, Coarde

OPERA	COMPONENTA ORCHESTREI OPEREI	ACT	SCENA	NR.	PERSONAJ, ARIE, ANSAMBLU	COMPONENTA ORCHESTRALĂ A NUMĂRULUI
	Timp., Coarde		IX	9	Sesto: <i>Aria Parto, ma tu ben mio</i> (Sib) [Clar.-rol tematic, solistic, ambitus mare, linie melodică independentă de virtuositate] ⁴⁷	2Fl., 2Ob., 2Clar. în Sib, 2Fg., 2Corni în Sib alto, Coarde
XI			12	Vitellia, Servilia, Sesto, Annio Publio: Quintetto <i>con coro Deh conservate, oh Dei</i> (Mib)	2Fl., 2 Ob., 2Clar. în Sib, 2Fg., 2Corni în Mib, 2Cl. în Mib, Timp. în Mib-Sib, Coarde	
II			V	15	Tito, Publio, patrizi, pretoriani e popolo: Coro <i>Ah grazie si rendano</i> (Fa)	2Fl., 2Ob., 2Clar. în Do, 2Fg., 2Cor. în Fa, Coarde
X			18	Tito, Publio, Sesto: Terzetto <i>Quello di Tito è il volto</i> (Mib)	2Fl., 2Clar. în Sib, 2Fg., 2Corni în Mib, Coarde	
XV			23	Vitellia: Rondo <i>Non più di fiori vaghe catene</i> (Fa) [Corno di bassetto-rol tematic, solistic, ambitus mare, linie melodică independentă de virtuositate]	Fl., 2 Ob., 2 Corni di bassetto în Fa, 2Fg., 2Corni în Fa, Coarde	
XVII			26	Vitellia, Servilia, Annio Sesto, Tito, Publio Sestetto con coro <i>Tu, è ver, m'assolvi Augusto</i> (Do)	2Fl., 2 Ob., 2Clar. în Do, 2Fg., 2Corni în Do, 2Cl. în Do, Timp. în Do-Sol, Coarde	

⁴⁷ Clarinetul reflectă gândurile, emoțiile personajului, în timp ce el încearcă să-și învingă durerea la despărțirea de ființa iubită. Tristețea eroului este amplificat de zbuciumul sufletesc între loialitatea față de Titus și dragostea pentru Vitellia, care-i pretinde ca dovadă a sincerității sentimentelor sale, uciderea suveranului și incendierea palatului.

Ex. 5. *La Clemenza di Tito* - Rondo Vitellia *Non piu di fiori* (Act II)

Nº 23 Rondo ^{op)}
Larghetto

Flauto
Oboe I, II
Corno di Bassetto in Fa / F
Fagotto I, II
Corno I, II in Fa / F
Violino I
Violino II
Viola I, II
VITELLIA
Violoncello e Basso

The score for the beginning of the Rondo features a woodwind and string ensemble. The Bassoon (Corno di Bassetto) and Violin I parts have a melodic line starting with a half note G4, followed by quarter notes A4, B4, and C5, then a half note B4. The Violin II and Viola parts play a rhythmic accompaniment of eighth notes. The Cello and Bass part has a similar melodic line to the Bassoon. The vocal part (VITELLIA) is silent.

7

Non più di fio - ri va - ghe ca - te - ne di - scen - da I -

The score continues with the vocal entry. The vocal line (VITELLIA) begins at measure 7 with the lyrics "Non più di fio - ri va - ghe ca - te - ne di - scen - da I -". The instrumental accompaniment continues with the same rhythmic pattern as in the previous system.

Se regălesc în operă alături de *ariette* și arii de bravură susținute de Sextus (*Parto, ma tu ben mio*, actul I, scena IX, nr. 9) și Vitellia (*Non più di fiori vaghe catene*, actul II), cu acompaniamente ingenios elaborate, compuse de Mozart în mod special pentru Anton Stadler. În aceste partituri clarinetul respectiv *cornul di bassetto* au un colorit metalic de *lituus* roman, cu o expresivitate aparte, cu pasaje de înaltă tehnicitate, fiind necesară prezența celebrului clarinetist la premiera de la Praga.

Clarinetul în aceste două arii este tratat ca partener egal de dialog cu solistul vocal; în actul I, clarinetul însoțește aria dramatică a eroului disperat, Sesto, care din dragoste pentru Vitellia e gata să săvârșească o crimă, să-și ucidă suveranul și să incendieze Roma, cerând iubitei trufașe, în schimb, doar o ultimă privire. Replica, în actul II, va fi aria Vitelliei, care chinuită de remușcări și impresionată de spiritul de sacrificiu a lui Sesto, vrea să-l salveze, dezvăluind adevărul despre complot. Deși știe că va fi aruncată în ghearele fiarelor, hotărârea ei e nestrămutată; regretul renunțării la o căsătorie fericită alături de Titus revine mereu sub forma de rondo, dar moartea nevinovată a lui Sesto i-ar fi umbrat restul vieții. Vitellia va fi acompaniată pe tot parcursul ariei de *bassethorn*, care va marca agitația eroinei prin schimbări de registru, pasaje de game chiar cromatice, arpegii, diminuate ritmic.

Astfel, evoluția scriiturii pentru clarinet și *bassethorn* în opera *Clemenza di Tito* a marcat prin virtuozitate și expresie transformarea acestora din instrumente acompaniatoare sau de ansamblu în instrumente cu capacități solistice, parteneri egali ai vocii umane.

Concluzii privind rolul clarinetului în genul liric mozartian:

1. rol în ansamblu, succesiv tematic, armonic sau imitativ și solistic:

- în uverturi (toate)

- în arii:

Contessa: Cavatina *Porgi amor qualche ristoro* (Mib) Clarinetul are un rol armonic, tematic și solistic (2Clar. în Sib, 2Fg., 2Corni în Mib, Coarde).

- în ansambluri:

- în terțetul Madame Herz, Mademoiselle Silberklang, Monsieur Vogelsang, clarinetul are succesiv rol tematic, armonic sau de bas Alberti (ObI., Ob.II, 2Clar. în Sib, 2Fg., 2Corni în Sib, Coarde).

2. rol polifonic, în dialog cu oboiul, fagotul sau flautul:

Sextetul *Alla bella Despinetta* 2Ob., 2Clar. în Do, 2Fg., 2Cl. în Do, Timp. în Do-Sol, Coarde

- dialog tematic Ob-Cl.

3. acompaniator

4. solistic:

- în uverturi:

Răpirea din serai, clarinetul are rol solistic în Presto (măs. 15-22 (Picc., 2Fl., 2Ob., 2Clar. în Do, 2Fg, 2Cor. în Do, 2Cl. în Do, Timp. în Do-Sol, Triang., Piatti, Tamburo Grande, Coarde).

- în arii:

aria lui Konstanze *Ach ich liebte, war so glücklich* (Sib), în Allegro clarinetul are rol solistic (Clar.I - tema., II - figurație 2 Ob., 2Clar. în Sib, 2Fg., 2Corni în Sib alto, Coarde) sau

aria lui Cherubino: Arietta *Voi che sapete che cosa è amor* (1Fl., 1Ob., 1Clar. în Sib, 1Fg., 2Corni în Mib, Coarde - formație redusă - indicația dulce).

5. personaj discret când acompaniază vocea:

Cherubino: Arietta *Voi che sapete che cosa è amor* (1Fl., 1Ob., 1Clar. în Sib, 1Fg., 2Corni în Mib, Coarde (formație redusă - dulce).

6. personaj dramatic, cu o linie distinctă:

Sesto - Aria *Parto, ma tu ben mio* (Sib) clarinetul - rol tematic, solistic, ambitus mare, linie melodică independentă de virtuositate (2Fl., 2Ob., Clar. solo în Sib, 2Fg., 2Corni în Sib alto, Coarde) sau

Vitellia: Rondo *Non più di fiori vaghe catene* (Fa) Corno di bassetto-rol tematic, solistic, ambitus mare, linie melodică independentă de virtuozaitate (Fl., 2 Ob., 2 Corni di bassetto în Fa, 2Fg., 2Corni în Fa, Coarde).

- uverturile și finalurile
- în arii

7. Combinații inedite - în registrul grav, sau acut (supra-acut):

cvintetul din actul I - Drei Damen, Tamino, Papageno: *Hm! hm! hm!* (Sib) Componenta orchestrei: 2Clar.în Sib, 2Fg., Vioara I,II.

în finalul operei – actul II, scena 29, nr.21- Königin der Nacht, Pamina, Papagena, Drei Knaben, Drei Damen, Tamino, Monostatos, Erster und zweiter geharnischter Mann, Sarastro, Papageno Chor Finale: *Bald prangt, den Morgen zu verkünden* (do). Componenta orchestrei: 2Fl., 2Ob., 2Clar. în Sib, 2Fg., 2Corni în Mib, Clarino I,II în Do, 3Trb., Timpani în Do și Sol, Glockenspiel (Stromento d'acciaio) și coarde.

- în registrul grav:

La Voce: *Idomeneo cessi esser re* (do) (2Corni în Do, 3Trb, sau 2Clar.în Sib, 2Fg., 2Corni în Do).

Sarastro, Chor: Tenore I,II Basso I,II Aria con coro: *O Isis und Osiris* (Fa) 2Corno di Bassetto în Fa, 2Fg., Trombone alto, tenore și basso, 2Viola, Violoncello.

- în registrul acut (supra-acut):

aria lui Monostatos, *Alles Fühlt der Liebe Freuden* (Do) (Flauto piccolo, Flauto, 2Clar.în Do, 2Fg., și coarde.

8. *Così fan tutte* - cu excepția uverturii și a finalurilor celor două acte, doar în două cazuri apare oboiul împreună cu clarinetul:

sextetul *Alla bella Despinetta* din actul I, și cavatina lui Ferrando - *Tradito, chernito respectiv aria Dorabellei - E amore un landrocello*, din actul II, Mozart utilizându-le alternativ.

- în această operă Mozart preferă clarino-ul cornului:

aria lui Fiordiligi *Come scoglio immoto resta* (2Clar. în Sib, 2Fg., 2Cl.în Sib, Coarde) sau Ferrando: *Ah lo veggio, quell'anima bella* (Sb) 2Clar. în Sib, 2Fg., 2Cl. în Sib, Coarde.

Se remarcă asemănarea orchestrei *Requiem*-ului (Corno di Bassetto I,II în Fa, fagot I,II, clarino I,II în Re, timpani în Re-La, trombone alto, tenore și basso, coarde, cor mixt la patru voci și orgă) și a celor două ultime opere *La Clemenza di Tito* și *Flautul fermecat*. La aceasta din urmă, în finalul actului I (scenele XV-XIX), *Corno di Bassetto* nu apare împreună cu

clarinetul, ci îl va înlocui pe acesta în Larghetto (începând cu măs. 395) până la capăt (măs. 586). Mai mult, actul II va păstra încă două numere (9 și 10) *Corno di Bassetto*, abia în numărul 11 revenind la clarinet.

Importanța acordată registrului mediu și grav în aceste trei opusuri înseamnă o referire la ceremonialul masonic, sau presentimentul sfârșitului vieții?

Cu excepția compozițiilor lui Mozart, repertoriul existent pentru clarinet până la 1790 s-a limitat, în mare măsură, la formația de suflători, prezentă în toate instituțiile europene. Majoritatea grupurilor instrumentale au stat la baza dezvoltării muzicii militare, iar clarinetiștii orchestrelor de după anii 1750 proveneau din formații de acest tip. Orchestra Prusiei, stabilită de Friedrich cel Mare în 1763 era compusă dintr-un octet alcătuit din câte două clarinete, oboae, corni și fagoturi. În Franța, componența orchestrală era identică cu cea prusacă, iar în Anglia, în cadrul *Royal Regiment of Artillery*, în 1762, din cele opt instrumente, patru trebuiau să fie oboae sau clarinete.

Urmărind evoluția scriiturii orchestrale pentru operă la marii precursori ai lui Mozart, se remarcă o mare varietate de instrumente în capodopera *La Favola d'Orfeo*⁴⁸ (1607) lui Claudio Monteverdi (1567-1643): *Duoi Gravicembali*, *Duoi contrabassi de Viola*, *Dieci Viole da braccio*, *Un Arpa doppia*, *Duoi Violini alla Franceze*, *Duoi Chitaroni*, *Duoi Organi di legno*, *Tre bassi da gamba*, *Quattro Tromboni*, *Un Regale*, *Duoi Cornetti*, *Un Flautino alla Vigesima seconda*, *Un Clarino con tre trombe sordine*, dar fără clarinete.

Cel mai tânăr dintre fiii lui Bach, Johann Christian (1735-1782), în pofida diferenței de vârstă de aproape trei decenii, leagă o relație de prietenie cu genialul muzician de opt ani aflat în vizită la Londra și va avea o influență definitivă asupra creației de operă a lui Mozart, cu certitudine și în domeniul orchestrației. Prima operă compusă de J.Ch. Bach la Londra, *Orione* (1762), are o orchestră cu rol amplificat și vaste figurații, instrumentele de suflat primind un rol pregnant și novator prin utilizarea **cornului englez și a clarinetului**.

În același an (1762), Christoph Willibald Gluck (1714-1787), reformatorul operii, compunea capodopera sa *Orfeo ed Euridice*⁴⁹, lucrare în care utilizează două clarinete, dar și un *chalumeau*, în alternanță cu oboiul. Adesea, *chalumeau* însoțea vocea de *castrato*, iar oboiul cea de tenor înalt. Literatura de specialitate conține puține referiri la componența orchestrei de operă, ceea ce ar putea conduce la impresia greșită că tiparul era fix, schimbările survenind odată cu trecerea la o nouă epocă sau stil, în conformitate cu genul de operă adoptat. Ori studiul partiturilor operelor lui Mozart demonstrează interesul permanent al compozitorului în

⁴⁸ Premiera operii - februarie 1607, la *Accademia degl'Invaghiti* din Mantua.

⁴⁹ Premiera operii - 5 octombrie 1762, la Hofburgtheater zu Wien.

căutarea ineditului timbral. Pentru compozitorul pasionat de genul dramatic, fiecare subiect de operă era o nouă provocare.

Despre personajele mozartiene s-au scris zeci de volume și mii de pagini; completarea acestora cu reliefarea aparatului său orchestral cu valențe de prezentator – în uverturi și interludii, acompaniator în arii, coruri și recitative dar și partener în edificiul dramatic a însemnat o temă de investigare captivantă și necesară.